

greška, nego posljedica rada bez sustava i jasne metode.

Zalaženja su u dijalektologiju rjeda, ali se ni tu ne vidi neki određeni kriterij niti veća opravdanost, kao što je npr. spominjanje likova *vljera, vljetar, mljera, mljeriti, pljesma* na str. 132.

U Fonetici često nije jasan odnos govorene i pisane riječi, tj. kad se govori o ortoepiji, a kad o pravopisu. Tu su kriteriji sasvim poremećeni. Barata se s pojmovima kao što su *književni i narodni izgovor, precizan i neprecizan izgovor*, a od preciznoga je izgovora jači *izgovor u uzornom jeziku*. Tu na mnoge tvrdnje više utječe pravopisno gledanje nego fonetska istraživanja. Očituje se to u zbrci sa *t, d* ispred *s, š, c, č, ć*. Na str. 100. i 101. u jednačenju po zvučnosti navode se *potceniti, natčovek, otčušnuti, otcepiti*, ali nije jasno da li se to samo tako piše ili se i izgovara. Po svemu se čini kako Stevanović misli da se tako i izgovara. pogotovu kad na str. 101. tvrdi da se *kod škole* izgovara *kot škole*. A na str. 108. kaže da se praskavi »dentali *d* i *t* gube kada se nađu ispred afrikate, koja, kakô znamo, u sebi već sadrži elemente tih dentala«, a kad to znamo, onda znamo i koji su to elementi i onda moramo posumnjati u jednačenje po zvučnosti u navedenim riječima, onako odlučno kao i Stevanović na idućoj strani: »O čuvanju praskavog dentala u položaju ispred slivenih suglasnika u izgovoru inače ne može biti govora.« Na str. 101. piše da se *sad sam došao* izgovara *sat sam došao*, na idućoj da *ds* daje *c* i navodi *ljudski > ljucki*, ali *ljudski* u rastavljanju na slogove rastavlja ovako *ljud/ski* (str. 155). Kako je afrikata *c* sastavljena od *t+s*, a *d+s* u jednačenju po zvučnosti mora dati *t+s*, a to opet *c*, s pravom moramo sumnjati u izgovor *sat sam došao*, a prema tome i u objašnjenje izgovora riječi *bratstvo, sredstvo, srodstvo*: »U preciznom izgovoru ovi se dentali ispred grupe *st* od nastavka *stvo* jače ili slabije čuju. U uzornom jeziku oni se i sasvim precizno izgovaraju« (str. 108). Sličnih nejasnoća ima i s glasom *j* (str. 134–138). Posebno je nejasan odnos između govorene i pisane riječi u dijelu gdje se govori o slogu i granici slogova u riječi jer se to prepleće s rastavljanjem riječi na kraju retna, a to je sasvim tehnički pravopisni problem.

Na kraju se postavlja pitanje što je s drugim stranama knjige o kojima u ovoj ocjeni nije bilo riječi. Zaista, izvan ocjene su ostala mnoga pitanja, npr. akcentat, obrazloženost norme, tj. vrijednost kriterijâ po kojima je neka pojava književna ili neknjiževna, posebno s obzirom na hrvatski i srpski književni tip, s kojim su uspjehom otkriveni i prikazani pojedini sustavi, kad u podnaslovu stoji da se daju gramatički sustavi,

zatim ocjena samih primjera, načina njihova navođenja, njihove statističke reprezentativnosti, vrijednosti zaključaka koji se iz toga izvode, a tako i druge pojedinosti. Ali kad bih i to uzео u obzir, ocjena ove knjige ne bi mogla biti drugačija ako je želimo kritički ocijeniti s obzirom na ono što ona teži da bude i što neki smatraju da jest⁴: suvremena normativna gramatika srpskohrvatskog (i hrvatskosrpskog) književnog jezika. Kad bismo pred sobom imali priručnik namijenjen samo studentima prof. M. Stevanovića, tada bismo ga možda mogli prosuđivati blažim kriterijem. *Stjepan Babić*

MOSKVIĆ ILI MOSKVIČ?

Imenica *moskvić* (odnosno *moskvič*) čuje se gotovo svaki dan u našem razgovornom jeziku, a u posljednje vrijeme može se naći i u novinama, automobilskim revijama i drugim publikacijama. Ta je riječ, dakle, ušla u naš jezik, postala je obična, a iz dana u dan (s razvojem automobilizma) čak je i sve češća. Pa ipak, jezički stručnjaci nisu na nju obratili pažnju, iako su za to imali dosta razloga, naročito u vezi s pisanjem suglasnika *č* i *ć*. Ako bi čovjek želio da se obavijesti kako je bolje pisati: *moskvić* ili *moskvič* – ne bi mogao naći odgovora ni u velikom Pravopisu niti u ma kojem drugom pravopisnom priručniku, pa čak ni u opširnem (a inače veoma instruktivnom) članku Stjepana Babića o osnovi za metodska obradu glasova *č* i *ć*.¹ Jedino je Bratoljub Klaić zabilježio tu riječ, ali samo u obliku *moskvič*. U njegovu Rječniku stranih riječi² piše:

»*mòskvič*, –ića *rus.* (*moskvič* – Moskvoljanin) ime jednoga tipa sovjetskog automobila (kakvi se sve više javljaju i kod nas, a izgovaraju se s navedenim oblikom i akcentom).«

Objašnjenje prof. Klaića ne može se prihvatiti bez rezerve i korekture. Tačno je da je *moskvič* usvojenica ruskog porijekla i da u ruskom *moskvič* znači – Moskvoljanin, stanovnik Moskve. Po tome je dobila naziv i jedna marka sovjetskih automobila u proizvodnji MZMA – Moskovskog zavoda malolitražnih automobila. I akcentat je sasvim dobar – prema ruskom naglasku na zadnjem slogu u srpskohrvatskom književnom jeziku stoji kratkouglastni akcentat za jedan slog bliže početku riječi (u ovom slučaju na samom početku, tj. na prvom slogu). Tako se, uglavnom, i govori. mada sam čuo i – *mò-*

⁴ Npr. u Borbi od 10. 11. 1965. čitamo:

»U najnovijem normativu našeg savremenog jezika od prof. M. Stevanovića.«

¹ Jezik, XIII, str. 83–95.

² III izd., Zora, Zagreb, 1962, str. 984a!

skvić (s kratkosilaznim akcentom i bez dužine na zadnjem slogu); ovo naročito u zavrsnim padežima: Jesi li kupio *mōskvića* ili *fiću*?

Izložene Klaićeve formulacije mogu se, dakle, prihvatiti, ali se ne može prihvatiti i tvrdnja da se riječ *moskvić* samo tako izgovara. U našoj štampi, pa i razgovornom jeziku, žive naporedo i *moskvić* i *moskvič* (mada je *moskvić* u razgovornom jeziku, možda, nešto češći). To je jedno. Drugo je pitanje koji je od ta dva oblika bolji i kako bi valjalo pisati i govoriti – *moskvić* ili *moskvič*?

Prema postojećim pravopisnim pravilima, suglasnik *č* zadržava se u transkripciji ruskih (i uopće slavenskih) vlastitih imena: *Grigorič*, *Popovič* (Pavel Popovič – sovjetski kosmonaut), *Nikolajevič* (Lav Nikolajevič Tolstoj), pa tako i *Župančič* (slov.), *Milič* (češ.), *Slatkovič* (slovački), *Hotkevič* (ukr.) itd. Treba naglasiti da se ovo pravilo ne odnosi samo na imena s nastavkom *-ič* i *-ovič* nego na sve slučajeve u transkripciji ruskih riječi – vlastitih imena: *Čehov*, *Černiševski*, *Kerč*, i zajedničkih imenica: *kazačok* (kozački ukrajinski ples), *dača* (vila, ljetnikovac) i sl. Prema tome, biće i *moskvič*, a ne *moskvić*.

Zanimljivo je da Klaić u svom Rječniku bilježi *dača*³ i *kazačok*⁴, a u trećem slučaju (*moskvić*) rusko *č* prenosi kao *ć*. Tu se on, sigurno, poveo za frekvencijom toga oblika u razgovornom jeziku. A takav postupak nije uvijek najbolje rješenje. Poznato nam je, na primjer, da se na veoma širokom području štokavskih govora čuje: *vodič*, *branič*, pa i *Župančič*, ali se to ipak ne priznaje kao standardno.

U novo izdanje Pravopisa trebalo bi, svakako, unijeti i riječ *moskvič* (i to samo u ovom obliku). Oblik *moskvić* trebalo bi označiti kao nepravilan. Takođe bi trebalo u normama o »pisanju tuđih riječi« (mislim da bi ipak bio bolji termin – riječi stranog porijekla) jasnije istaći da se suglasnik *č* iz slavenskih jezika prenosi uvijek kao *ć*. Primjera ima napretek.

I u nastavi jezika, pri razmatranju pravila o pisanju suglasnika *č* i *ć* (naročito kad se govori o razlici u značenju riječi na *-ić* i *-ič*) trebalo bi uz ostale primjere (*sendvič*, *teferič*, *čerpīč* i dr.) uvijek dodavati i *moskvič*. Tako bi se ta riječ masovnije širila u pravilnom obliku.

Milan Šipka

³ O. c., str. 279b.

⁴ O. c., str. 728b.

JEZIČNE MRVICE

Napis

Kad sam godine 1956. objavio članak »Nekoji narodni običaji u Bosni pod turskom vlašću, objavljeni u SARAJEVSKOM CVJETNIKU« u »Glasniku VIS-a« (Sarajevo), od kojeg sam napravio stotinjak separata, poslao sam jedan svome profesoru dru Stjepanu Ivšiću. Nakon nekoliko mjeseci došao sam u Zagreb i pohodio svoga profesora u njegovu kabinetu na drugom katu stare zgrade sveučilišta. Pokazao mi je moj članak koji je bio u priličnoj mjeri ispotertavan. Sad ne mogu da se sjetim što nije bilo u duhu dobro pisanog hrvatskosrpskog književnog jezika, ali mi je ostala u sjećanju riječ *napis*, koju je dvaput podvukao. Preporučivao mi je da pišem mjesto nje riječ *članak*. Kad sam primijetio da opsegom manjem pismenom sastavu, objavljenom u novinama ili časopisu ne odgovara naziv *članak*, da bi možda za to odgovarao naziv *napis*, on je bio za to da se i takvom sastavu rečne *članak* ili *člančić* ili *bilješka*, samo ne *napis*.

Ovo mi u posljednje vrijeme često na um pada susrećući i u dobrih pisaca riječ *napis*, koja je inače pravilne tvorbe, ali uz spomenute riječi nije potrebna.

Buranija, mohuna, grah

U novije vrijeme se počela upotrebljavati riječ *buranija* ili *boranija* za ono povrće koje se donedavna zvalo u našim krajevima samo *mohuna*, odnosno (zeleni) *grah* ili *pasulj*.

Buranija je turcizam, a prvo mu je značenje: biljka iz roda *leguminosa*, za koju je najrasprostranjenije ime na čitavom području hrvatskosrpskog jezika *grah*, dok su manje rasprostranjena imena *mohuna* (i metatezom prvih dvaju suglasnika *h m u n a* ili *o m u n a*), *mahuna* ili *pasulj* (fažol). Drugo značenje riječi *buranija* je gotovo, na poseban način pripremljeno jelo od mohuna, patlidžana, spanaka, tikve ili krumpira. Samo se ovo drugo značenje riječi razumijeva u Bosni i Hercegovini kad se čuje riječ *buranija*.

Sjećam se kad je iza prvog svjetskog rata u Mostaru, na Tepi, gdje se prođavalo povrće i voće, došlo do nesporazuma između jednog baščovana koji je prodavao mohune i žene jednog srbijanskog oficira koja je pitala pošto je *buranija*. Baščovan, kojemu je pojam *buranije* bio povezan s gotovim jelom, nije mogao shvatiti da se negdje njegove mohune mogu nazivati imenom *gotova jela* i jednako je govorio da on ne prodaje *buraniju* nego *mohune*.